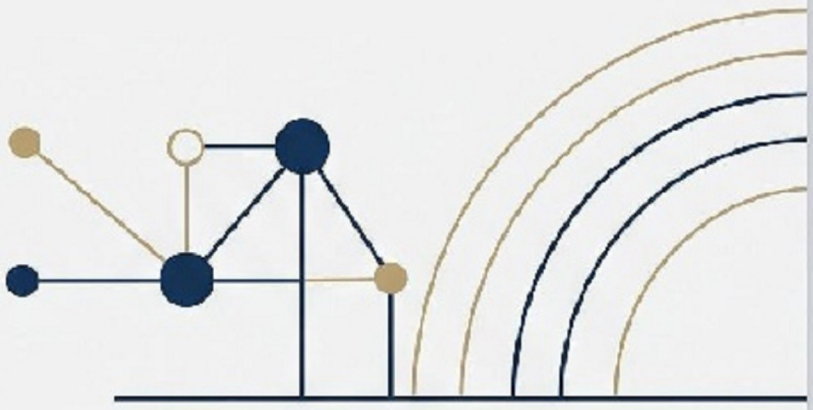
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА З ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ: НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Електронний ресурс

Київ
2026

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
National Academy of Educational Sciences of Ukraine

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
V.Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА З ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ: НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

SOURCE BASE ON EDUCATIONAL TRAINING OF MILITARY PSYCHOLOGISTS: SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД
Information and Analytical Review

Електронний ресурс
Electronic resource

Київ – 2026

УДК 378:[355.088:159.9-051](048.8)
Д 40

Рекомендовано до оприлюднення
вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки
України імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 14 від 26.10.2026 р.)

Упорядник:
Міськов Г. В., молодший науковий співробітник відділу науково-інформаційного забезпечення психологічної науки та освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України

Науковий керівник:
Лучанінова О. П., доктор педагогічних наук, професор, в.о завідувача відділу науково-інформаційного забезпечення психологічної науки та освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України

Рецензент:
Ігнатович О. М., доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувачка відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Зязюна НАПН України

Д 40 Джерельна база з освітньої підготовки військових психологів: науково-методичне забезпечення [Електронний ресурс] = Source Base on Educational Training of Military Psychologists: Scientific and Methodological Support : інформаційно-аналітичний огляд / [упоряд.: Міськов Г. В. ; наук. керівник Лучанінова О. П.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2026. – 40 с.

Інформаційно-аналітичний огляд присвячено систематизації, узагальненню та аналізу сучасної джерельної бази, концепцій практично-методичної підготовки, польових алгоритмів і навчальних посібників із науково-методичного забезпечення підготовки військових психологів в Україні.

Адресовано науковим та науково-педагогічним працівникам закладів вищої та військової освіти, військовим і кризовим психологам, здобувачам вищої освіти спеціальності 053 та С4 «Психологія», а також фахівцям реабілітаційних центрів сектору безпеки й оборони України.

The information and analytical review is devoted to the systematization, generalization, and analysis of the modern source base, concepts of practical and methodological training, field algorithms, and training manuals on the scientific and methodological support for the training of military psychologists in Ukraine.

It is addressed to academic, scientific, and pedagogical staff of higher and military education institutions, military and crisis psychologists, higher education applicants in specialty 053 and C4 “Psychology”, as well as specialists of rehabilitation centers in the security and defense sector of Ukraine.

УДК 378:[355.088:159.9-051](048.8)

© Міськов Г В., 2026
© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2026

Зміст

Передмова……..….....4

Preface…….....6

1. Практично-методична підготовка та бойовий досвід (програми, концепції підготовки).....8
2. Методичні рекомендації та польові алгоритми (пам'ятки, СОПи, протоколи дій).....19
3. Навчальні та практичні посібники…….....28

ПЕРЕДМОВА

Широкомасштабна збройна агресія проти України та динаміка ведення сучасних бойових дій докорінно змінили вимоги до професійної компетентності, психоемоційної життєстійкості та науково-методичного інструментарію військових психологів. Фахівець військово-психологічного профілю сьогодні виступає не лише діагностом чи консультантом, а й системотворчим чинником збереження боєздатності особового складу, координатором первинної стабілізації в осередку травматичних подій та архітектором реінтеграції ветеранів у мирне життя.

Водночас традиційна консервативна парадигма фахової освіти виявилася надто інертною в умовах динамічних загроз воєнного часу. Виникла нагальна потреба у формуванні гнучкого, хмароорієнтованого та відкритого освітнього середовища, здатного гармонізувати вітчизняний бойовий досвід із директивами й протоколами держав-членів НАТО (зокрема директивою Bi-SC 075-007). Вирішення цього складного завдання потребує випереджального наукового фундаменту, що реалізується в межах виконання прикладного наукового дослідження ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського «Інформаційно-аналітичний супровід підготовки військових психологів у відкритому освітньому просторі» (2026–2028 рр., державний реєстраційний номер 0126U001423).

Запропонований інформаційно-аналітичний огляд «Джерельна база з освітньої підготовки військових психологів: науково-методичне забезпечення» є першим системним етапом структуризації наукового та практичного доробку галузі за період 2018–2026 років. Матеріали огляду згруповано за трьома наскрізними тематичними напрямами: практично-методична підготовка та концепції навчання за стандартами НАТО; методичні рекомендації, польові алгоритми первинного сортування й психофізіологічний моніторинг; навчальні та практичні посібники з організації декомпресії й функціонування мультидисциплінарних центрів ментального здоров'я.

Видання адресовано науковим і науково-педагогічним працівникам закладів вищої та військової освіти, офіцерам структур морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України, дійсним військовим і кризовим психологам, здобувачам вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» (у тому числі слухачам курсів професійної військової освіти), а також мультидисциплінарним командам реабілітаційних центрів сектору безпеки й оборони України.

PREFACE

The full-scale armed aggression against Ukraine and the dynamic nature of contemporary warfare have fundamentally transformed the demands placed on the professional competence, psycho-emotional resilience, and scientific-methodological tools of military psychologists. Today, a military psychologist is not merely a diagnostician or counselor, but a core factor in maintaining the combat readiness of personnel, a primary coordinator of crisis intervention in combat environments, and an architect of veteran reintegration into civilian life.

At the same time, the traditional conservative paradigm of professional education has proven overly inert amid the dynamic threats of wartime. There is an urgent need to cultivate an agile, cloud-based, and open educational environment capable of harmonizing domestic combat experience with the directives and protocols of NATO member states (specifically Directive Bi-SC 075-007). Addressing this complex challenge requires an advanced scientific foundation, realized within the applied research project of the V. Sukhomlynsky State Scientific and Educational Library of Ukraine: "Information and Analytical Support for the Training of Military Psychologists in an Open Educational Space" (2026–2028, State Registration No. 0126U001423).

The presented information and analytical review, "Source Base on Educational Training of Military Psychologists: Scientific and Methodological Support", represents the first systemic stage in structuring the scientific and practical achievements of the field covering 2018–2026. The materials are structured into three interconnected thematic areas: practical-methodological training and educational concepts aligned with NATO standards; methodological recommendations, field triage algorithms, and psychophysiological monitoring; and educational/practical manuals on rotational decompression and multidisciplinary mental health center operations.

The publication is addressed to academic, scientific, and pedagogical staff of higher and military educational institutions, officers of moral and psychological support branches of the Armed Forces of Ukraine, practicing military and crisis

psychologists, higher education applicants in specialty 053 "Psychology" (including students of professional military education courses), and multidisciplinary rehabilitation teams across the security and defense sector of Ukraine.

ПРАКТИЧНО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА ТА БОЙОВИЙ ДОСВІД (ПРОГРАМИ, КОНЦЕПЦІЇ ПІДГОТОВКИ)

Сучасний стан національної безпеки та динаміка збройної агресії зумовили зміну парадигми підготовки військових психологів. Традиційні закриті моделі трансформуються у гнучкий, цифровий та відкритий освітній простір з інтеграцією стандартів НАТО та кризової психології. Представлені матеріали висвітлюють систему підготовки на чотирьох взаємопов'язаних рівнях: від інституційного аудиту і хмароорієнтованої методології до прикладних програм формування психоемоційної життєстійкості та інтенсивних курсів перепідготовки.

1. Лунков О. М. Навчально-методичне забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх психологів. Суспільство та національні інтереси. 2025. № 10 (18). С. 200–212. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-10(18)-200-212

Цільове призначення роботи – проаналізувати та представити комплексну систему навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти через гармонійне поєднання фундаментальної теоретичної підготовки, інтерактивного навчання та набуття особистого практичного досвіду збереження психічного й фізичного здоров'я.

Досліджено сучасні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до проблеми формування культури здоров'я, психогігієни, стресостійкості та профілактики професійного вигорання у студентів-психологів.

Проаналізовано змістове наповнення освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки бакалаврів за спеціальністю «Психологія» (на базі Хмельницького національного університету), роль спеціалізованих університетських центрів і лабораторій («Психологічна служба», «Хмельницький психологічний центр», лабораторії медико-психологічних досліджень та інклюзивної педагогіки), а також можливості цифрових освітніх

платформ (зокрема LMS Moodle) для супроводу позааудиторної та самостійної роботи здобувачів.

Обґрунтовано подвійний вимір здоров'язбережувальної компетентності психолога: і як інструменту особистісної саморегуляції й професійного довголіття самого фахівця в умовах надвисоких емоційних навантажень (зокрема, воєнного стану та суспільних криз), так і базової передумови ефективного формування культури здоров'я у клієнтів.

Доведено необхідність системного створення особистісно орієнтованого освітнього середовища, яке трансформує теоретичні знання у стійкі ціннісні орієнтації та внутрішню мотивацію до здорового способу життя через пережитий особистісний досвід, рефлексію й суб'єкт-суб'єктну взаємодію в університетському просторі.

Визначено сукупність чотирьох ключових педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх психологів за когнітивним, мотиваційним і діяльнісним компонентами:

- забезпечення позитивної мотивації здобувачів до здоров'язбережувальної діяльності на основі сформованих цінностей;
- створення особистісно орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на розвиток культури здоров'я;
- застосування інтерактивних методів і технологій у процесі фахової підготовки;
- раціональна організація позааудиторної (самостійної) діяльності для набуття безпосереднього практичного досвіду.

Запропоновано наскрізну модель інтеграції здоров'язбережувального змісту в навчальні курси («Психологія здоров'я та психогігієна», «Психологія стресу», «Основи психотерапії», «Основи клінічної психології») із використанням системи практико-орієнтованих завдань.

Рекомендовано комплекс активних дидактичних методів: кейс-метод, мозковий штурм, метод «мікрофон», рольові ігри та моделювання консультативних міні-сесій із клієнтами. Окрім того, запропоновано

поєднувати навчальні курси на платформі Moodle із практичною участю студентів у тематичних тренінгах («Самопізнання», «Подолання страхів» на засадах КПТ), семінарах із саморегуляції та майстер-класах з арттерапії на базі університетських психологічних центрів.

Практична цінність полягає в розробці готового навчально-методичного інструментарію та прикладних рекомендацій для викладачів закладів вищої освіти щодо наскрізного впровадження здоров'язбережувальних технологій у фахову підготовку психологів. Запропоновані дидактичні кейси, тренінгові модулі та механізми практичної роботи сприяють попередженню раннього професійного вигорання майбутніх спеціалістів, формуванню в них стійких навичок психоемоційної саморегуляції та підвищенню якості психологічної допомоги клієнтам в умовах хронічного дистресу.

2. Вітер Д., Оліферук В., Горбачевський С. Оцінювання спроможностей військових організаційних структур (методичне забезпечення інституційного огляду вищих військових навчальних закладів). Військова освіта. 2021. № 1 (43). С. 56–63. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-1783/2021-43/56-63

Цільове призначення роботи – висвітлити науково обґрунтовані пропозиції щодо розроблення методики оцінювання спроможностей військових організаційних структур (ВОС) на управлінському рівні як методичного забезпечення проведення інституційного огляду (аудиту) вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) Міністерства оборони України в контексті переходу на стандарти НАТО.

Досліджено вітчизняну законодавчу й нормативно-правову базу функціонування вищої та військової освіти (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», накази МОН та МОУ щодо організації освітньої діяльності у ВВНЗ, стандарти НАЗЯВО та Єдиний перелік/каталог спроможностей сил оборони), а також існуючі підходи до оцінювання організаційних структур.

Проаналізовано специфіку управлінських процесів у ВВНЗ за ключовими управлінськими функціями (планування, організація, мотивація, контроль) та напрямами забезпечення діяльності (освітній, навчально-методичний, інформаційний, кадровий, морально-психологічний, матеріально-технічний).

Обґрунтовано, що стратегічний курс Збройних Сил України на євроатлантичну інтеграцію та зміна характеру збройної боротьби вимагають докорінної модернізації системи підготовки офіцерів і військових фахівців.

Доведено необхідність застосування оборонного планування на основі спроможностей (capability-based planning) безпосередньо до сфери військової освіти.

Аргументовано, що адекватний інституційний аудит ВВНЗ не може обмежуватися лише формальною перевіркою документації, а має поєднувати кабінетне опрацювання нормативів із процедурами самооцінювання та опитування учасників освітнього процесу для ухвалення рішень щодо розвитку структури.

Визначено трирівневу структуру та поетапну послідовність оцінювання спроможностей військових організаційних структур: I етап (формальна оцінка) – експертний аналіз документів, що регламентують управління діяльністю (статути, ліцензії, сертифікати акредитації, ОПП, робочі плани, навчально-методичні матеріали, стан матеріальної й польової бази); II етап (неформальна оцінка) – проведення соціологічно-експертного опитування особового складу (постійного, змінного та адміністративного) на основі опитувальних листів із урахуванням даних внутрішнього самооцінювання; III етап (інтегральна оцінка) – синтез отриманих кількісних і якісних результатів, формування узагальненого експертного висновку за кожною функцією управління та ухвалення управлінських рішень.

Окреслено нормативні параметри навчально-матеріальної бази (зокрема, норма площі приміщень не менше ніж 2,4 кв. м на особу, мультимедійне оснащення понад 30% аудиторій, укомплектованість технікою і тренажерами не

менше ніж 70% від штату) та критерії стану морально-психологічного забезпечення й психологічного клімату в колективі.

Запропоновано оригінальну методичну схему оцінки управління на основі спроможностей, яка розподіляє критерії та показники за чотирма класичними функціями менеджменту на адміністративному, фінансово-економічному, соціально-психологічному та особистісно-орієнтованому рівнях.

Рекомендовано адаптувати інструментарій інституційного огляду для оцінювання відповідності освітньо-професійних програм ВВНЗ вимогам оперативної сумісності зі штабами країн-членів НАТО.

Практична цінність полягає в наданні органам військового управління (Міністерству оборони України, Генеральному штабу ЗСУ) та керівництву ВВНЗ цілісного діагностичного апарату для проведення внутрішнього та зовнішнього інституційного аудиту закладів професійної військової освіти. Запропонована методика дає змогу виявити дефіцити спроможностей ВВНЗ, оптимізувати організаційно-штатну структуру й навчально-методичне забезпечення та забезпечити цільову підготовку офіцерських кадрів відповідно до реальних потреб сектору безпеки й оборони в умовах сучасних гібридних загроз.

3. Лучанінова О. П. Підручник з психології XXI століття як інструмент резильєнтності та професійної підготовки в умовах воєнного стану. Імідж сучасного педагога. 2026. № 4 (229). С. 128–134. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2026-4(229)-128-134

Цільове призначення роботи – теоретично обґрунтувати концепт підручника з психології XXI століття як багатовимірного інструменту розбудови резильєнтності (психологічної пружності) та фахової підготовки спеціалістів в умовах правового режиму воєнного стану, здійснити критеріально-змістовний аналіз сучасної вітчизняної та зарубіжної навчальної літератури, а також висвітлити засади міждисциплінарного синтезу військової психології та військової педагогіки.

Досліджено масив вітчизняних і американських науково-навчальних видань за 2022–2026 роки, присвячених воєнній травмі, життєстійкості комбатантів і цивільного населення, регуляторні засади Програми розвитку кадрових ресурсів у системі психічного здоров'я на 2027–2031 роки, а також фундаментальні праці класичної та екстремальної психології.

Здійснено порівняльно-критеріальний аналіз підходів до викладання резильєнтності в наукових школах України та США (за критеріями цільової аудиторії, теоретичного базису, дидактичного інструментарію та концептуального фокусу).

Обґрунтовано парадигмальний перехід від традиційного пасивного «теоретичного дискурсу про психіку» до проєктування навчальної книги як інтерактивної авторської лабораторії, динамічного аналітичного хабу (Analytic-Hub) та цілісної безпекової екосистеми.

Доведено терапевтичну місію навчальної літератури нової генерації щодо нормалізації реакцій та дестигматизації воєнної травми через розбір реалістичних кейсів за принципом «нормальна відповідь на ненормальні обставини».

Науково аргументовано необхідність синергії військової психології (яка експлікує природу травми й стабілізаційні протоколи) та військової педагогіки (яка виступає технологічною матрицею відпрацювання навичок у симуляційних стресових умовах). Визначено ключові відмінності між вітчизняною та зарубіжною філософією резильєнтності: якщо в підручниках США домінує вузький індивідуалізований фокус на реінтеграції професійного ветерана до стабільного суспільства на основі біомаркерів і довготривалих програм, то в Україні викристалізувалася модель тотальної мультисистемної резильєнтності – здатності до виживання й самовідновлення без часової віддаленості від травми безпосередньо в епіцентрі небезпеки.

Сформульовано функцію сучасного підручника як засобу оптимізації праці викладача (принцип Time-saving), де педагог виступає коучем і фасилітатором дискусій навколо готових кейсів. Запропоновано авторську

критеріально-змістовну матрицю підручника з психології нової генерації (2024–2028 рр.) в університетській екосистемі відкритої науки (Open Science), яка інтегрує роботу з хмарними цифровими портфоліо фахівців, базами даних у реальному часі (Real-time data) та віртуальними симуляціями екстремальних умов.

Рекомендовано структурувати навчальні курси за трьома наскрізними векторами: військово-екстремальним (динаміка бойового стресу, посттравматичне зростання), життєстійкості соціономічних професій (профілактика втоми від співчуття й вигорання фахівця) та соціально-кризовим (психотехнології допомоги ВПО й дітям).

Практична цінність полягає в наданні авторам навчальних видань, науково-педагогічним працівникам цивільних і військових закладів вищої освіти методологічних орієнтирів та матриці конструювання інноваційних підручників безпекового спрямування. Запропоновані підходи забезпечують перехід до єдиної системи доказових практичних протоколів кризової інтервенції, суттєво скорочують час підготовки викладачів до занять та формують професійну життєстійкість і суб'єктність майбутніх військових і практичних психологів.

4. Міськов Г. В. Науково-методичне забезпечення підготовки військових психологів у відкритому освітньому просторі. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2026. № 3 (61). С. 3662–3670. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-3(61)-3662-3670

Цільове призначення роботи – здійснити теоретичне обґрунтування та розробити інноваційну модель науково-методичного забезпечення підготовки військових психологів у відкритому освітньому просторі на основі інтеграції хмароорієнтованих технологій, засад відкритої науки та засобів розвитку психоемоційної стабільності й професійної суб'єктності фахівця в умовах воєнного стану та євроатлантичної інтеграції України.

Досліджено нормативно-правове підґрунтя модернізації військової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України № 1490 «Про систему військової освіти», Розпорядження КМУ № 167-р щодо цифрових компетентностей, Наказ Міноборони України № 431 про цифрову трансформацію), директиви НАТО з індивідуальної підготовки (Bi-SC 075-007), а також методологічні засади функціонування відкритих систем і хмароорієнтованих науково-навчальних середовищ.

Опрацьовано механізми використання онлайн-проєктів і відкритих електронних ресурсів для формування професійної ідентичності та збереження національної пам'яті, вивчено особливості емоційної регуляції під час глобальних суспільних трансформацій, а також проаналізовано роль антиципації як вищого рівня психічного відображення в екстремальній службово-бойовій діяльності.

Обґрунтовано необхідність парадигмального переходу від закритих, статичних методичних систем до відкритого, динамічного освітнього середовища, побудованого на базі хмарних репозитаріїв та інформаційно-аналітичних сервісів.

Доведено, що сучасне методичне забезпечення військового психолога має зміщувати пріоритет із пасивного засвоєння знань на актуалізацію «латентної сили метанавичок» (meta-skills) – універсальних здібностей до саморегуляції, емпатії, комунікативної адаптивності та когнітивної гнучкості в критичних ситуаціях. Також науково аргументовано нерозривний зв'язок між відкритим доступом до валідної інформації й превентивним моделюванням поведінки особового складу, де відкритість ресурсів виступає безпосереднім каталізатором розвитку антиципаційних спроможностей фахівця.

Визначено сутнісні вимоги до цілісного науково-методичного супроводу майбутніх офіцерів-психологів: забезпечення балансу між відкритою наукою та вимогами інформаційної безпеки сектору оборони, впровадження модулів моніторингу психоемоційної стабільності для запобігання професійному

дистресу, а також інтеграцію ціннісно-духовного компонента через вивчення біографічного досвіду видатних постатей.

Конкретизовано роль інформаційно-аналітичного супроводу як системотворчого чинника, що поєднує нормативні освітні стандарти, цифрові інструменти бібліотечної інфраструктури та індивідуальні траєкторії розвитку курсантів.

Запропоновано концептуальну модель відкритого освітнього простору підготовки військових психологів на базі хмарних сервісів, цифрових репозиторіїв та віртуальних взаємодій.

Розроблено структуру цифрового портфоліо військового психолога відповідно до директиви НАТО Bi-SC 075-007, що забезпечує автоматизований моніторинг динаміки фахових компетентностей, рівня сформованості антиципаційних навичок і стресостійкості.

Окреслено перспективні напрями використання технологій штучного інтелекту для персоналізації навчання та розробки віртуальних симуляторів бойового стресу.

Практична цінність полягає в розробці прикладних методичних рекомендацій для вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти щодо впровадження хмарноорієнтованих інструментів та відкритої науки в освітній процес.

Запропоновані цифрові інструменти моніторингу й оцінки метанавичок дають змогу оптимізувати індивідуальну підготовку курсантів, підвищити їхню адаптивність до роботи в зоні бойових дій та наблизити систему військової освіти України до стандартів Альянсу.

Аналітичний огляд представлених джерел дає підставу сформулювати узагальнені теоретико-методологічні та практичні висновки до розділу «Практично-методична підготовка та бойовий досвід (програми, концепції підготовки)»:

1. Парадигмальна трансформація системи військової освіти. Сучасні безпекові виклики та досвід високоінтенсивної війни зумовили докорінний перехід від закритих, консервативних форматів навчання до відкритого, гнучкого освітнього простору. Науково-методичне забезпечення підготовки військових психологів перестає бути статичним зводом нормативів і перетворюється на динамічний сервіс, що поєднує стандарти НАТО (зокрема директиву з індивідуальної підготовки Bi-SC 075-007), засади відкритої науки та спеціалізовані методики кризової психології.

2. Інституційний аудит та планування на основі спроможностей. Доведено, що підготовка офіцерів-психологів вимагає комплексної модернізації управління у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ). Застосування підходу capability-based planning через трирівневий інституційний огляд (нормативно-документальний скринінг, соціологічне самооцінювання особового складу та інтегральна експертна оцінка) забезпечує оперативну сумісність освітньо-професійних програм із вимогами Альянсу та дозволяє контролювати ключові управлінські функції (планування, організація, мотивація, контроль) на всіх рівнях освітнього середовища.

3. Хмароорієнтоване навчальне середовище та розвиток антиципації. Технологічним фундаментом сучасної підготовки виступають відкриті цифрові платформи та хмарні репозиторії знань. Постійний доступ до валідної аналітики, віртуальних симуляцій бойових ситуацій та цифрових портфоліо курсантів безпосередньо каталізує розвиток антиципаційних спроможностей майбутнього фахівця — уміння превентивно моделювати варіанти поведінки бійців у зоні бойових дій та діяти на випередження кризи.

4. Пріоритет метанавичок (meta-skills) та психогігієни. Центральним змістовим вектором навчання стає формування не лише академічних знань, а й «латентної сили метанавичок» — когнітивної гнучкості, емпатії, саморегуляції та стресостійкості. Здоров'язбережувальна компетентність військового психолога має подвійний вимір: сформовані навички психогігієни та

запобігання професійному вигоранню є базовою передумовою для збереження боєздатності й психологічної стійкості особового складу підрозділу.

5. Синтез академічного навчання та інтенсивної спеціалізації. В умовах гострого дефіциту кадрів на лінії бойового зіткнення фундаментальна багаторічна підготовка у ЗВО доповнюється короткостроковими сертифікованими програмами перепідготовки цивільних психологів та офіцерів структур морально-психологічного забезпечення. Інтеграція міжнародних протоколів лікування бойової травми (підходи Harvard Macy Institute, полівагальна теорія, нейропсихологія, робота з посткомоційними станами) поряд із практикою на базі університетських центрів забезпечує швидке формування прикладних клінічних навичок.

6. Створення єдиної цифрової екосистеми супроводу. Перспективною траєкторією розвитку галузі визначено побудову безперервного інформаційно-аналітичного супроводу, що об'єднує діяльність фахівця на всіх етапах професійного становлення: від вступного професійно-психологічного відбору та аудиторного навчання до практичної бойової роботи в частині з прямим доступом до міжнародних баз знань, відкритих електронних бібліотек і системи фахового супервізорства.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПОЛЬОВІ АЛГОРИТМИ (ПАМ'ЯТКИ, СОПИ, ПРОТОКОЛИ ДІЙ)

Психологічне забезпечення військовослужбовців в умовах сучасної високоінтенсивної війни вимагає чіткої алгоритмізації дій посадових осіб на всіх етапах службово-бойової діяльності — від психофізіологічного скринінгу, оцінки боєздатності й надання долікарської допомоги в осередку подій до комплексної терапії бойової травми та довготривалого супроводу комбатантів із ПТСР. Представлений масив джерел поєднує уніфіковані методичні рекомендації профільного наукового колективу щодо стандартних операційних процедур військового психолога ЗСУ, доказові психотерапевтичні інтервенції роботи з травмою та новітні емпіричні технології діагностики й зміцнення професійної життєстійкості та резильєнтності особистості в умовах воєнного стану.

1. Перепелиця А. В., Марциняк-Дорош О., Юденко О. В., Джигун Л. М., Цибуліна І. В. Психологічне супроводження військовослужбовців із посттравматичним стресовим розладом. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2025. № 5 (51). С. 2184–2198. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-2184-2198

Цільове призначення роботи – теоретично й практично дослідити закономірності розвитку, прояву та клініко-психологічної діагностики посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, а також обґрунтувати зміст, методи та структуру дієвої моделі психологічного супроводження, комплексної реабілітації й соціальної реінтеграції ветеранів у сучасних умовах України.

Досліджено ключові стресогенні чинники та симптомокомплекси бойової травматизації за критеріями діагностичних класифікацій МКХ-11 та DSM-5-TR (повторні нав'язливі переживання, флешбеки, уникнення тригерів, гіперзбудливість, когнітивно-емоційні спотворення).

Проаналізовано світову статистику поширеності ПТСР у збройних силах різних країн під час воєнних конфліктів XX–XXI ст. (США – 21–29%, Велика Британія – 2–7%, Армія оборони Ізраїлю – 7%), а також причини цих відмінностей (вікова зрілість, мотивація, систематичний відпочинок, програми взаємопідтримки TRiM, довіра до командирів).

Окрім того, вивчено міжнародний інституційний досвід функціонування ветеранських програм у США (VA, GI Bill, Warrior Care Network), Великій Британії (Combat Stress, Veterans' Gateway, NHS), Канаді (R2MR, Soldier On) та Ізраїлі, а також розкрито сучасну вітчизняну нормативно-інфраструктурну базу підтримки ментального здоров'я (Міжвідомча координаційна рада, Координаційний центр при КМУ, Всеукраїнська програма «Ти як?», проєкти RECOVERY, Центр «Лісова поляна», досвід UNBROKEN).

Обґрунтовано гостру необхідність побудови цілісного міждисциплінарного підходу до психологічного супроводу комбатантів, що інтегрує психотерапевтичну допомогу, фізичну реабілітацію, соціально-професійну адаптацію та підтримку родинного оточення.

Аргументовано, що переважна більшість військових після травматичних подій демонструє здатність до природної реадаптації за рахунок власних ресурсів (зокрема, концепція Дж. Зохара щодо 80–90% самостійного відновлення протягом перших місяців), а також феномен посттравматичного зростання за М. Метьюзом, через що втручання мають бути дозованими, партнерськими та вільними від стигматизації.

Доведено критичну роль інноваційних цифрових сервісів і мобільних застосунків, які розширюють охоплення допомогою та оптимізують процеси психоемоційної стабілізації ветеранів.

Визначеноспецифічні характеристики бойового ПТСР: наявність тривалої латентної фази, високий рівень стигматизації й острах здатися слабким, коморбідність із депресивними, тривожними розладами й порушеннями сну, а також підвищений суїцидальний ризик.

Окреслено ієрархію базових соціально-психологічних потреб ветеранів при поверненні в цивільний соціум: потребу в суспільному визнанні заслуг і мотивів участі у війні, прийнятті громадою без упереджень та пріоритетному доступі до медичних і соціальних сервісів.

Зафіксовано нові організаційно-фінансові передумови в Україні, зокрема введення у 2025 році спеціального пакета НСЗУ для Центрів ментального здоров'я та мобільних мультидисциплінарних команд.

Запропоновано широкий спектр доказових і допоміжних методів роботи з бойовою травмою: когнітивно-поведінкову терапію (КПТ), когнітивно-процесуальну терапію (КПРТ), десенсибілізацію та репроцесуалізацію рухом очей (EMDR), експозиційну терапію (включно з VR-технологіями), раціонально-емоційну поведінкову терапію (РЕПТ), соматичну терапію П. Левіна, метод тілесного вивільнення напруги Д. Берцелі (TRE), арттерапію та терапію тваринами (каністерапія, проєкти з іпотерапії на кшталт «Верхи у майбутнє»).

Рекомендовано адаптувати перевірені закордонні моделі до українських реалій: впроваджувати превентивні програми передротаційної підготовки (за зразком канадської R2MR), створювати єдині ветеранські цифрові хаби, розширювати державні освітньо-кар'єрні ваучери на перекваліфікацію та впроваджувати квоти на робочі місця.

Практична цінність полягає в систематизації комплексу психологічних інтервенцій для практичних психологів, військових фахівців МПЗ та мультидисциплінарних реабілітаційних команд сектору безпеки й оборони.

Подані рекомендації щодо протоколів психотерапії, використання цифрових інструментів підтримки та міжвідомчої маршрутизації слугують готовим орієнтищром для вдосконалення програм підготовки військових психологів і розбудови загальнонаціональної системи реінтеграції захисників України.

2. Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика : монографія / Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2025. 214 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744751/1/Монографія_Кокун.pdf (дата звернення: 07.07.2026)

Цільове призначення роботи – здійснити комплексний теоретико-методологічний аналіз феноменів життєстійкості (hardiness) та резильєнтності (resiliency) людини в сучасному світі, дослідити їхні емпіричні закономірності у представників різних професійних і соціальних груп у мирний час та в умовах повномасштабної війни, а також розробити науково обґрунтовані стратегії і технології їх збереження та зміцнення. Досліджено генезу й еволюцію концепцій стресостійкості від перших досліджень С. Кобаси та С. Мадді до сучасних мультисистемних, нейробіологічних і соціоекологічних моделей адаптації. Здійснено порівняльно-психометричний аналіз провідних діагностичних інструментів (PVS, The Hardiness Survey, DRS-15, CD-RISC-10/25, RSA, BRS).

Проаналізовано емпіричні дані лонгітюдних та масових опитувань: довоєнні показники фахівців соціономічних професій ($N = 452$ та $N = 553$, зокрема військовослужбовців, топ-менеджерів, викладачів ЗВО, педагогів, науковців), а також результати всеукраїнського моніторингу дорослого населення в період воєнного стану ($N = 1257$, червень–липень 2022 року).

Обґрунтовано концептуальне розмежування понять: якщо життєстійкість розглядається переважно як стабільна внутрішня особистісна риса та система переконань, що забезпечує довготривале утримання рівноваги під стресом, то резильєнтність є динамічним процесом гнучкого відновлення й трансформаційного зростання із залученням як індивідуальних, так і зовнішніх соціально-екологічних ресурсів.

Науково аргументовано необхідність виокремлення феномену «професійної життєстійкості» як специфічної системної характеристики

діяльності, яка запобігає професійному вигоранню, деперсоналізації та дезадаптації працівників екстремальних і соціономічних сфер.

Визначено структуру професійної життєстійкості, що об'єднує базові диспозиції (професійну включеність, професійний контроль, прийняття виклику) та функціональні компоненти (емоційний, мотиваційний, соціальний і професійний).

Встановлено вікові та гендерні закономірності: рівень професійної життєстійкості зростає з віком (із піком у 31–40 років), жінки демонструють вищу включеність та емоційну регуляцію, а чоловіки – схильність до прийняття виклику.

Виявлено стійкі зворотні кореляції життєстійкості із симптомами ПТСР, соматизацією, депресією й деперсоналізацією, поряд із прямими зв'язками із самоефективністю, самоактуалізацією та посттравматичним зростанням.

Запропоновано авторський стандартизований «Опитувальник професійної життєстійкості» (24 пункти), адаптований для бланкового та дистанційного онлайн-тестування за шкалою Лайкерта, нормований за 5-рівневою шкалою та валідизований в умовах бойових дій.

Сформовано покрокові технології психологічного забезпечення життєстійкості фахівців та алгоритми розвитку індивідуальної й колективної резильєнтності дорослого населення в умовах хронічного воєнного стресу, соціально-економічної невизначеності й екстремальних навантажень.

Практична цінність полягає в забезпеченні військових психологів, фахівців структур морально-психологічного забезпечення, кризових консультантів та HR-менеджерів надійним валідним інструментарієм експрес-діагностики й моніторингу адаптаційного потенціалу особового складу. Отримані нормативні дані та запропоновані практичні рекомендації слугують доказовою базою для складання тренінгових програм психологічної підготовки, профілактики втоми від співчуття й професійного вигорання, оптимізації ротаційних циклів у зоні бойових дій і розбудови системи медико-психологічної реінтеграції ветеранів.

3. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України : метод. рек. / Н. Агаєв, О. Скрипкін, А. Дейко, В. Поливанюк, О. Еверт ; за ред. В. Клочкова. Київ : Центр учбової літератури, 2025. 148 с. ISBN 978-611-01-3469-9

Цільове призначення роботи – надати військовим психологам, офіцерам структур морально-психологічного забезпечення та командирам підрозділів чіткий нормативно визначений і технологічно вивірений алгоритм практичної діяльності щодо психологічного забезпечення повсякденної, навчально-бойової та службово-бойової діяльності особового складу Збройних Сил України в умовах воєнного стану.

Досліджено нормативно-правове регулювання функціонування психологічної служби ЗСУ, особливості морально-психологічного забезпечення дій підрозділів сектору безпеки й оборони, психологічні маркери бойового стресу, а також специфіку розвитку дезадаптивних та гострих кризових станів у військовослужбовців на різних етапах проходження служби й ведення бойових дій.

Обґрунтовано концептуальну необхідність стандартизації та уніфікації дій посадових осіб психологічної служби через упровадження чітких операційних процедур.

Доведено, що системність і нормативна впорядкованість первинного діагностичного скринінгу, превентивної психологічної роботи та оперативних польових інтервенцій безпосередньо запобігають психогенним втратам, підвищують керованість військових колективів і виступають базовим ресурсом збереження боєздатності особового складу.

Визначено структуру та функціональні обов'язки військового психолога в контексті цілісного циклу психологічного супроводу підрозділу: від етапу комплектування, вхідного вивчення та передротаційного стрес-щеплення до моніторингу стану безпосередньо в зоні виконання завдань за призначенням та організації первинних стабілізаційних заходів.

Сформульовано диференційовані критерії оцінки готовності військовослужбовців до бойових дій і маркери необхідності невідкладного надання долікарської допомоги або направлення на медико-психологічну евакуацію.

Запропоновано покроковий алгоритм і прикладні протоколи професійної діяльності військового психолога, що включають стандартизовані процедури психофізіологічного спостереження, методики експрес-оцінки психоемоційного клімату у військових частинах, картки первинного психологічного обліку, а також інструкції щодо проведення заходів психологічної декомпресії та самодопомоги в екстремальних ситуаціях.

Практична цінність полягає в забезпеченні фахівців морально-психологічного забезпечення ЗСУ та практичних психологів підрозділів готовим польовим інструментарієм і стандартними операційними процедурами (СОПами) дій «під ключ». Запропоновані алгоритми дозволяють мінімізувати діагностичні помилки, оперативно локалізувати гострі стресові реакції бійців на лінії зіткнення та оптимізувати міжвідомчу взаємодію з медичними підрозділами під час надання комплексної допомоги захисникам України.

Аналітичний огляд представлених джерел дає змогу сформулювати узагальнені теоретико-методологічні та прикладні висновки до розділу «Методичні рекомендації та польові алгоритми (пам'ятки, СОПи, протоколи дій)»:

1. Стандартизація та алгоритмізація польової роботи. Сучасне психологічне забезпечення перейшло від абстрактних консультативних моделей до жорстких операційних процедур. Регламентація дій військового психолога за покроковими алгоритмами (від вхідного вивчення й передротаційного стрес-щеплення до оперативної стабілізації безпосередньо в зоні виконання завдань) забезпечує оперативне купірування гострих стресових реакцій, мінімізує

діагностичні помилки та виступає ключовим інструментом збереження боєздатності підрозділів.

2. Багаторівнева діагностика та диференціація стійкості. Науково обґрунтовано необхідність чіткого розмежування феноменів життєстійкості (hardiness) як стабільної системи внутрішніх переконань і професійної саморегуляції та резильєнтності (resilience) як динамічного адаптаційного процесу відновлення за участю як особистісних, так і зовнішніх соціальних ресурсів. Застосування стандартизованого діагностичного інструментарію (зокрема адаптованих шкал професійної життєстійкості та CD-RISC-10) дозволяє здійснювати прогностичний моніторинг адаптаційного потенціалу особового складу й запобігати розвитку бойової дезадаптації та психосоматичних розладів.

3. Інтердисциплінарність і доказові терапевтичні протоколи. Організація тривалого психологічного супроводу ветеранів і військовослужбовців із ПТСР ґрунтується на концепції функціонального діагнозу та доказовій практиці (evidence-based practice). Провідне місце в роботі фахівців посідають стандартизовані протоколи швидкої та пролонгованої дії: когнітивно-поведінкова й когнітивно-процесуальна терапія (КПТ/КПРТ), десенсибілізація рухом очей (EMDR), техніки соматичного вивільнення напруги (TRE) та протоколи партнерської підтримки за стандартами НАТО (система TRiM).

4. Пріоритет профілактики професійного вигорання фахівців. Доведено пряму залежність між рівнем професійної життєстійкості самого військового спеціаліста (його включеністю, внутрішньою мотивацією та емоційною регуляцією) та стійкістю до деперсоналізації, емоційного виснаження й втоми від співчуття. Збереження психофізичного ресурсу фахівців психологічної служби визначено базовою передумовою безперервного супроводу особового складу в екстремальних умовах.

5. Інтеграція сектору безпеки в єдиний медико-реабілітаційний простір. Ефективність польових алгоритмів стабілізації досягає максимальної дієвості лише за умови їхньої безшовної інтеграції із загальнонаціональною системою

ветеранської допомоги (спеціалізовані пакети НСЗУ, мережі Центрів ментального здоров'я та мобільні мультидисциплінарні команди). Забезпечення наступності від самодопомоги й долікарського сортування в підрозділі до довготривалої ресоціалізації в громаді стимулює посттравматичне зростання комбатантів і зміцнює національну безпеку держави.

НАВЧАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПОСІБНИКИ

Формування масиву навчальної літератури для військових психологів відображає якісну зміну викликів у підготовці фахівців: якщо видання першого етапу повномасштабного вторгнення (2022–2024 рр.) концентрувалися на екстреній стабілізації, кризовій інтервенції та базовій резильєнтності в умовах бойових дій, то новітній пласт літератури (2025–2026 рр.) орієнтований на відкритий освітній простір, інтегративні нейропсихологічні методи опрацювання травми, комплексну декомпресію та довготривалу медико-психологічну реінтеграцію ветеранів.

1. Методичні рекомендації щодо надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членам сімей таких осіб, постраждалим учасникам Революції Гідності та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України : затв. наказом Мінветеранів України від 01 груд. 2023 р. № 340 / М-во у справах ветеранів України. Київ : Мінветеранів України, 2023. 34 с. URL: https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/ (дата звернення: 07.07.2026).

Цільове призначення роботи – надати суб’єктам надання психологічних послуг чіткі інструктивно-методичні орієнтири та практичні інструменти для організації й безпосереднього надання безоплатної, науково обґрунтованої психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, ветеранам війни, особам із особливими заслугами перед Батьківщиною, членам їхніх родин, постраждалим учасникам Революції Гідності, а також родинам полеглих Захисників і Захисниць України.

Досліджено вітчизняне законодавче підґрунтя (зокрема закони України щодо соціального захисту військовослужбовців і статусу ветеранів, урядові порядки надання допомоги № 1338 та № 1270) та міжнародні клінічні

настанови щодо менеджменту ПТСР і гострого стресового розладу (насамперед клінічні настанови VA/DoD CPG Департаменту у справах ветеранів та Міністерства оборони США 2023 року). У роботі розглянуто механізми усунення стигматизації, особливості залучення родин до терапевтичного процесу, специфіку біопсихосоціальної оцінки стану отримувачів допомоги та бар'єри комунікації з особами, які зазнали впливу бойових травматичних факторів, полону чи поранень.

Обґрунтовано необхідність переходу системи ветеранської психологічної підтримки на засади наукової доказовості (evidence-based practice), що передбачає пріоритетне використання методів психотерапії із сильною доказовою базою (зокрема когнітивно-процесуальної терапії, десенсибілізації та репроцесуалізації рухом очей EMDR, експозиційної терапії).

Доведено принципову важливість партнерської взаємодії з отримувачем послуг, поваги до його автономії й гідності, безумовного дотримання конфіденційності та обов'язкового запровадження індивідуального планування, що охоплює не лише купірування симптомів психічного розладу, а й відновлення повсякденного та соціального функціонування.

Окрім того, аргументовано потребу трирівневої диференціації психологічної допомоги та функціонування мультидисциплінарних команд. Визначено чіткі кваліфікаційні вимоги до надавачів послуг другого та третього рівнів (наявність профільної вищої освіти, практичного стажу роботи у закладах охорони здоров'я чи реабілітації від 1–2 років, атестації та обов'язкової додаткової сертифікації за доказовими психотерапевтичними напрямами).

Окреслено часові нормативи допомоги: до 40 облікових годин амбулаторно та до 21 дня у стаціонарних умовах мультидисциплінарної команди з інтенсивністю не менше 5 годин прямого контакту на день.

Зафіксовано обов'язкові критерії та процедури оцінки ризиків суїциду й насильства, алгоритми взаємодії зі службами екстреної допомоги (103, Lifeline Ukraine 7333), а також засади формування цілей індивідуального плану за міжнародним принципом SMART.

Запропоновано покрокову трирівневу модель надання психологічної допомоги (від первинної стабілізації й психоедукації через індивідуальну психотерапію до спеціалізованого стаціонарного лікування тяжких розладів мультидисциплінарною командою за критеріями МКХ-11 та DSM-5).

Надано уніфікований стандартизований пакет діагностичних інструментів, що включає методику скринінгу потреб і ресурсів, опитувальник психологічного дистресу SCL-9 NR, опитувальники депресії й тривоги Бека (BDI, BAI), скринінг ПТСР за клінічним протоколом, перелік життєвих подій IES-5, чеклист PCL-5, опитувальник перитравмівної дисоціації, скринінги алкогольної залежності (CAGE, AUDIT) та шкалу суїцидального ризику. Також запропоновано готові протоколи складання плану безпеки, форми ведення запису сесій, картки моніторингу прогресу та методику математично-бальної оцінки ефективності досягнення цілей щонайменше кожні 12 сесій.

Практична цінність полягає в усуненні суб'єктивізму та забезпеченні практикуючих фахівців готовим, нормативно узгодженим і клінічно верифікованим методичним інструментарієм безпосередньої роботи з ветеранами та їхніми родинами. Розроблені бланки, алгоритми кризової маршрутизації, протоколи ведення документації та процедури моніторингу результативності утворюють єдиний стандарт надання допомоги, що мінімізує лікарські й психологічні помилки, підвищує безпеку отримувачів послуг та слугує основою для контролю якості сервісів на загальнодержавному рівні.

2. Психологічна декомпресія та реабілітація військовослужбовців : навч.-метод. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. Н. А. Агаєва. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2023. 148 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b16f3d1c-02c7-494c-bea5-03ae3579591c/content (дата звернення: 07.07.2026)

Цільове призначення роботи – показати нагальну необхідність повномасштабного здійснення заходів гарантованої психологічної допомоги та реабілітації особового складу військ на етапах до початку бойових дій і

безпосередньо під час їх ведення, а також обґрунтувати систему заходів підготовки захисників до повернення в мирне життя та до родинного середовища після війни як невіддільного фактора національної безпеки держави.

Досліджено чинну вітчизняну нормативно-правову базу, що регламентує психологічну реабілітацію бійців і членів їхніх родин, світову та національну статистику поширення бойової психічної травми і посттравматичного стресового розладу, а також передовий досвід країн НАТО (насамперед США) щодо профілактики бойового стресу, функціонування спеціалізованих мереж реабілітації та впровадження стандартизованих процедур декомпресії. Поряд із цим розкрито реальний стан функціонування медико-психологічної допомоги в умовах тривалої широкомасштабної війни, висвітлено питання міжвідомчої взаємодії та специфіку роботи як штатних військових психологів, так і волонтерських та благодійних ініціатив.

Обґрунтовано, що ефективність системи надання психологічної допомоги й реабілітації за рівнем матеріально-технічного та кадрового забезпечення має розглядатися на найвищому державному рівні як стратегічна складова національної безпеки України.

Доведено потребу термінової заміни застарілих методів реабілітації інноваційною поетапною моделлю, яка поєднує превентивні, клінічні, діагностичні та соціальні інтервенції. Крім того, аргументовано необхідність створення цілісної системи психологічної підтримки, яка має охоплювати не лише комбатантів, а й членів їхніх родин, внутрішньо переміщених осіб, визволених із полону та цивільне населення, що перебувало в умовах окупації.

Визначено ключові організаційно-часові межі початкового етапу психологічного відновлення — декомпресії тривалістю від 3 до 7 діб, яка проводиться в розташуванні військової частини робочими групами фахівців морально-психологічного забезпечення та медичної служби.

Встановлено чіткі кваліфікаційні вимоги до залучених психологів, які передбачають наявність диплома магістра або спеціаліста за профільними спеціальностями та не менше ніж п'ятирічний стаж практичної роботи.

Виокремлено первинні поведінкові маркери бойової травми, що є підставою для термінового направлення бійця до госпіталю, а також зафіксовано суттєві системні виклики: дефіцит кваліфікованих кадрів, міжвідомчу конкуренцію за ресурси та відсутність єдиної бази обліку ветеранів, які потребують реабілітації.

Запропоновано побудувати єдину загальнодержавну систему та спільну інформаційну платформу психологічної реабілітації для подолання диспропорцій у наданні фахової допомоги. Для підвищення якості роботи військових спеціалістів рекомендовано запровадити систему професійного супервізорства, стандартизувати алгоритми психологічних інтервенцій за зразком країн Альянсу, розвивати напрям превентивної реабілітації для підтримки резервів практично здорових бійців, а також масштабувати програми психологічної підтримки за принципом «рівний — рівному» із залученням ветеранської спільноти.

Практична цінність полягає в наданні військовому командуванню, офіцерам структур морально-психологічного забезпечення та медичним службам детального нормативного й алгоритмічного регламенту організації заходів декомпресії безпосередньо у військових частинах. Матеріали роботи озброюють фахівців чіткими критеріями діагностичного сортування військовослужбовців на непсихотичний і психотичний регістри розладів та формують науково обґрунтовану концептуальну основу для державних органів влади щодо побудови міжвідомчої інфраструктури повернення ветеранів до повноцінного мирного життя.

3. Кризова психологічна допомога військовослужбовцям у зоні бойових дій : практичний порадник / О. М. Кокун, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 120 с. URL: https://orgpsy-journal.in.ua/index.php/opep/article/download/377/312/ (дата звернення: 07.07.2026)

Цільове призначення роботи – показати нагальну необхідність повномасштабного здійснення заходів гарантованої психологічної допомоги та реабілітації особового складу військ на етапах до початку бойових дій і безпосередньо під час їх ведення, а також обґрунтувати комплексну систему заходів підготовки захисників до повернення в мирне життя та до родинного середовища після завершення війни як невіддільного фактора національної безпеки держави.

Досліджено вітчизняну нормативно-правову базу, що регулює процеси психологічної допомоги й соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей (зокрема, профільні накази Міністерства оборони України, урядові постанови та акти Міністерства у справах ветеранів), а також статистичні закономірності виникнення бойової психічної травми та посттравматичного стресового розладу. Автори детально проаналізували світовий досвід (передусім практику США та інших країн НАТО) щодо профілактики бойового виснаження, впровадження спеціалізованих мереж підтримки ветеранів за програмою Polytrauma System of Care та реалізації стандартів психологічної декомпресії під час ротацій. Окрім того, проаналізовано сучасні реалії надання медико-психологічної допомоги під час широкомасштабної війни в Україні, стан функціонування штатних психологічних служб і діяльність волонтерських та благодійних ініціатив.

Обґрунтовано, що ефективність системи надання психологічної допомоги та реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій за обсягом матеріально-технічного й кадрового забезпечення має обов'язково розглядатися на найвищому державному рівні як невіддільна складова національної безпеки.

Доведено гостру потребу поступової заміни застарілих підходів інноваційною інтегративною системою, яка охоплює превентивні, лікувально-діагностичні, психокорекційні та соціальні форми відновлення. Також науково аргументовано необхідність створення цілісної моделі реабілітації, адресованої не лише комбатантам, а й членам родин захисників, внутрішньо переміщеним особам, визволеним із полону громадянам та жителям деокупованих територій.

Визначено регламент початкового етапу психологічного відновлення особового складу – процедури декомпресії тривалістю від 3 до 7 діб, яка проводиться робочими групами фахівців морально-психологічного забезпечення та медичної служби виключно в межах розташування військових частин.

Сформульовано кваліфікаційні вимоги до залучених фахівців психологічного профілю (диплом магістра чи спеціаліста за напрямами «Психологія», «Практична психологія» або «Медична психологія» зі стажем практичної роботи від 5 років).

Виокремлено первинні маркери бойової психічної травми, що слугують показанням для направлення бійця до шпиталю (втрата здатності нести службу, дезорієнтація щодо рівня небезпеки, поведінкова неадекватність, деморалізаційний вплив на особовий склад), а також ідентифіковано системні проблеми: дефіцит кадрів, міжвідомчу роз'єднаність і відсутність єдиної державної бази обліку ветеранів.

Запропоновано сформувати єдину загальнодержавну систему та спільну інформаційну платформу психологічної реабілітації для усунення диспропорцій в отриманні допомоги різними категоріями захисників. Для оптимізації роботи військових психологів рекомендовано затвердити міжнародні стандартизовані протоколи, запровадити систему професійного супервізорства в армії, розвивати напрям превентивної реабілітації для завчасного збереження резервів здоров'я бійців та активно залучати ветеранські спільноти до надання допомоги за принципом «рівний – рівному».

Практична цінність полягає в забезпеченні командування військових частин, офіцерів структур морально-психологічного забезпечення та військових медиків покроковим алгоритмом організації заходів психологічної декомпресії. Запропоновані диференціальні критерії сортування постраждалих за регістрами психічних порушень оптимізують ухвалення рішень щодо психологічної стабілізації або медико-психологічної евакуації комбатантів, а сформульовані рекомендації слугують методичною основою для державних органів влади у сфері вдосконалення міжвідомчої інфраструктури реінтеграції ветеранів.

4. Досвід UNBROKEN зі створення Центру психічного здоров'я і психіатричного відділення в багатопрофільній лікарні : посібник / О. Р. Березюк, О. О. Самчук, О. О. Фільц, У. В. Криницька-Березюк, Л. О. Самсонова, Ю. О. Євченко, М. О. Свірчук; Всеукр. програма ментал. здоров'я «Ти як?», Координац. центр з псих. здоров'я Каб. Міністрів України, ВООЗ, Перше територіал. мед. об-ня м. Львова. – Львів : UNBROKEN, 2024. 28 с. URL: https://drive.google.com/drive/u/0/folders/18FSKXs8QBkb5n5Bq5Zse14Qqjj-EyyRo (дата звернення: 07.07.2026)

Цільове призначення роботи – узагальнити, систематизувати та представити практичний досвід Національного реабілітаційного центру «UNBROKEN» і Першого ТМО м. Львова щодо створення, інтеграції та ефективного функціонування амбулаторного Центру психічного здоров'я (ЦПЗ) і спеціалізованого психіатричного відділення в структурі багатопрофільної лікарні загального профілю для надання комплексної допомоги цивільному населенню та особам, які постраждали внаслідок війни.

Досліджено специфіку інституційної інтеграції психіатричної та психотерапевтичної ланок у загальносоматичний лікарняний простір, порівняльні переваги та недоліки надання допомоги у відкритих відділеннях багатопрофільних лікарень на противагу закритим спеціалізованим психіатричним клінікам, а також наявні механізми контрактування медичних

послуг через пакети Програми медичних гарантій Національної служби здоров'я України (НСЗУ).

Проаналізовано шляхи звернення, потреби та клінічні маршрути цивільних пацієнтів і військовослужбовців, які зазнали впливу бойових травматичних факторів, та визначено формати їхньої міжпрофесійної діагностично-лікувальної підтримки. Обґрунтовано, що об’єднання амбулаторного центру та психіатричного стаціонару в межах багатопрофільного закладу забезпечує раннє виявлення психічних розладів у хворих із соматичними скаргами, істотно мінімізує суспільну стигматизацію та знижує ризики порушення прав пацієнтів.

Доведено критичну необхідність впровадження скоординованого мультидисциплінарного підходу, за якого психіатри, психологи, психотерапевти, хірурги, травматологи, протезисти та й фізичні терапевти працюють у межах єдиного терапевтичного простору й узгодженого плану відновлення. Також науково аргументовано першочергову орієнтацію на травмофокусовані доказові методи психотерапії та важливість взаємодії із сімейними лікарями для забезпечення безперервного супроводу пацієнта після виписки.

Визначено функції, ролі та кадровий склад мультидисциплінарної команди закладу (завідувачі, лікарі-психіатри, лікарі-психотерапевти, клінічні психологи, медичні сестри, соціальні працівники та медичні координатори).

Окреслено особливу роль медичного координатора як ключової контактної особи з психологічною освітою для первинної навігації, маршрутизації та зниження тривоги на етапі звернення по допомогу.

Виокремлено клінічні критерії взаємодії та маршрутизації (включно з умовами передачі пацієнта під нагляд лікаря первинної медичної допомоги за стабілізації стану), нормативні вимоги до кадрового наповнення й ведення документації, а також фінансові джерела функціонування структури через пакети НСЗУ, підтримку органів місцевого самоврядування та залучення донорських/благодійних коштів.

Запропоновано готову організаційно-лікувальну модель взаємодії амбулаторної та стаціонарної служб, яка охоплює щотижневі клінічні обходи, розбори складних випадків, навчальні конференції, міждисциплінарні супервізії та інтервізії.

Представлено перелік доказових терапевтичних протоколів: когнітивно-поведінкову терапію (КПТ), протоколи десенсибілізації та репроцесуалізації рухом очей (EMDR), пролонговану й наративну експозицію, гештальт-підхід, тілесно-орієнтовані техніки, методи арттерапії (гончарство, ткацтво, малюнок) та спеціалізовану нейропсихологічну терапію посткомоційних станів після мінно-вибухових травм і контузій. Крім того, викладено принципи створення зцілювального терапевтичного середовища через біофільний дизайн, акустичний комфорт, звукоізоляцію, природне освітлення й зонування робочих та рекреаційних просторів.

Практична цінність полягає в наданні керівникам кластерних і надкластерних лікарень, органам місцевого самоврядування та практичним фахівцям ментального здоров'я детального прикладного алгоритму запуску Центру психічного здоров'я та психіатричного відділення «під ключ». Запропоновані шаблони документації, схеми маршрутизації пацієнтів, протоколи клінічного процесу та рекомендації з організації безбар’єрного простору створюють готовий інструмент для швидкого масштабування передового досвіду системи UNBROKEN в госпітальних округах по всій території України.

Аналітичний огляд представлених джерел дає змогу сформулювати узагальнені теоретико-методологічні та практичні висновки до розділу «Навчальні та практичні посібники»:

1. Стратегічний перехід до системної деінституціоналізації. Сучасний пласт навчально-методичної літератури відображає докорінну трансформацію підходів — від ізольованих закритих психіатричних закладів до створення відкритих інтегрованих Центрів ментального (психічного) здоров'я

та спеціалізованих відділень у структурі багатопрофільних лікарень. Таке поєднання амбулаторної та стаціонарної ланок суттєво мінімізує суспільну стигматизацію, усуває інституційні бар'єри звернення за допомогою та забезпечує раннє виявлення психічних розладів у комбатантів із супутніми соматичними патологіями.

2. Інтеграція мультидисциплінарних команд та кейс-менеджменту. Ключовою умовою результативного відновлення ветеранів визначено скоординовану роботу фахівців різних профілів (психіатрів, психотерапевтів, клінічних психологів, хірургів, реабілітологів, соціальних працівників і медичних координаторів). Навчальні посібники закріплюють обов'язковий перехід від симптоматичного лікування до розробки комплексних індивідуальних планів лікування, відновлення й реабілітації за участю самого пацієнта та його родини, орієнтуючись на міжнародні принципи SMART і відновлення повсякденного соціального функціонування.

3. Впровадження доказових стандартів терапії бойової травми. Методичні матеріали формують сувору орієнтацію фахівців на психотерапевтичні методи із сильною доказовою базою (evidence-based practice), адаптуючи передові настанови (зокрема клінічні настанови VA/DoD CPG Департаменту у справах ветеранів та Міністерства оборони США). Провідне місце у навчанні військових та клінічних психологів посідають травмофокусовані протоколи: когнітивно-поведінкова й когнітивно-процесуальна терапія, протоколи десенсибілізації та репроцесуалізації рухом очей (EMDR), експозиційні техніки, нейропсихологічна реабілітація після мінно-вибухових травм і контузій, а також тілесно-орієнтовані та арттерапевтичні підходи.

4. Стандартизація психологічної декомпресії та багаторівневої допомоги. У посібниках чітко нормалізовано організаційно-часові межі первинного психологічного розвантаження особового складу — проведення декомпресії тривалістю 3–7 діб у розташуванні військових частин одразу після виходу з районів ведення бойових дій. Водночас зафіксовано покрокову модель ветеранської підтримки на трьох рівнях (від долікарської стабілізації та

психоедукації через амбулаторну терапію до стаціонарного мультидисциплінарного лікування тяжких розладів), підкріплену готовими валідними скринінгами (PCL-5, SCL-9 NR, BDI, BAI, AUDIT) та протоколами кризового планування безпеки.

5. Формування зцілювального середовища та міжвідомчої безперервності. Сучасний освітній і практичний дискурс розширює рамки реабілітації через проектування терапевтичного простору: дотримання вимог безбар'єрності, універсального й біофільного дизайну, якісної звукоізоляції та природного освітлення, що безпосередньо знижує рівень тривоги пацієнтів. Посібники задають цілісну архітектуру взаємодії, де надання допомоги підкріплюється механізмами контрактування через Програму медичних гарантій НСЗУ, а безперервний клінічний маршрут зв'язує військову частину, шпиталь, багатопрофільну лікарню та первинну ланку сімейної медицини в єдину національну систему реінтеграції захисників України.

Інформаційне видання

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА З ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ: НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Електронний ресурс

Упорядник
Г. В. Міськов

Літературний редактор
О. О. Здорик

Відповідальна за випуск
О. П. Лучанінова

Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 4681 від 4.02.2014

вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, 04060, Україна

Тел. +380 (44) 239-11-05

e-mail: siase@dnpb.gov.ua